

לפרשת ויחי – תשע"ו

מדוע לא שינה יעקב מקומם של מנשה ואפרים

יהודה סבן

בפרשתנו, פרשת ויחי אנו פוגשים מעמד משמעותי ומיוחד במינו – ברכת יעקב לנכדיו. יעקב, על ערש דווי, מוצא לנכון לברך את מנשה ואפרים, בני יוסף, ולהעניק להם אבני דרך למימוש תפקידם כשבטים בעם ישראל. במעמד הברכות בוחר יעקב בפעולת סיכול הידיים אשר לכאורה מהווה פתרון טכני לבעיית המקומות של הנכדים. אולם, בידוע שהתורה כותבת רק נבואה שנצרכה לדורות ולא דברים שאין בהם ערך עבורנו במהלך ההיסטוריה, יחד עם זאת שואל הנציב מוולוז'ין שאלה פשוטה: מדוע נדרש יעקב לסיכול ידיים ולא מחליף את המקומות של מנשה ואפרים? לאור שאלות אלו ננסה להתבונן, מה המסר העולה מפעולת סיכול הידיים?

רש"י על המילים "סכל את ידיו" מפרש סיכול – מלשון שכל"השכיל את ידיו לכך ומדעת עשה כן", שסיכול הידיים הייתה פעולה עמוקה לאחר חשיבה.

הנצי"ב מוולוז'ין בפירושו לפרשת ויחי מדגיש במעמד הברכות שיעקב יודע שעומדים לפניו שני שבטים אשר לכל אחד דרך אופיינית משלו. מנשה- מופיע את חיי הקודש שלו דרך המציאות הטבעית, דרך עמל ועבודה. אפרים – מופיע את חיי הקודש דרך עולם ניסי, רוחני, גבוה מעל גבוה.

כאשר יוסף מגיש את בניו הוא מציב את מנשה הבכור לימינו של יעקב ואילו את אפרים לשמאלו.

יעקב משאיר את מנשה במקומו, ליד **רגל ימין** ואילו מניח עליו את יד שמאל. אפרים, אף הוא נשאר במקומו, ליד **רגל שמאל** אך מקבל בברכה את יד ימין. מסביר הנצי"ב: צורך הברכה הזו הייתה מדוייקת מאד ביחס לכוחותיהם של אפרים ומנשה. מאחר והיד היא ביטוי של העולם הרוחני, עולם השכל המתגלה במציאות ואילו הרגל היא ביטוי לחיי המעשה – העולם הטבעי.

יעקב אינו מעמיד את אפרים בראש כפי שמקובל לחשוב. אלא מושיט לו את יד ימין, לומר – בחיי הרוח, חיים של נס, אפרים גדול ממנשה, ואילו בחיים הלאומיים, חיי הטבע של עם ישראל, מנשה גדול מאפרים. לכן אפרים מקבל את יד ימין ומנשה את רגל ימין. עקרון זה מופיע גם בפסוקים בספר במדבר. במפקד הראשון בפרשת במדבר עם ישראל עדיין שייך להנהגה ניסית, חיים של ניסים גלויים בכל רגע ורגע – מים מן הבאר, מן מהשמים, ענני כבוד כהגנה וכו'. לכן במפקד זה אפרים יהיה בראש וכמאמר הפסוק (במדבר א, לב) "לבני יוסף לבני אפרים תולדותם למשפחותם... לבני מנשה תולדותם למשפחותם".... אולם בפרשת פנחס עם ישראל נמצא ערב הכניסה לארץ, כאשר הקב"ה מחליף את הנהגת המדבר – הנהגה ניסית, להנהגה טבעית – בארץ ישראל כאשר רוצים לאכול צריכים לחרוש ולזרוע, צריכים להלחם וכו'.... לכן ברור שמנשה יהיה בראש, ולכן במפקד בפרשת פנחס נאמר: בני יוסף למשפחותם מנשה ואפרים..(במדבר כו, כח)

מברכת יעקב למנשה ואפרים עולה שבעם ישראל מצויים שני כוחות מרכזיים, כוח התורה המהווה את הלב החי והפועם של האומה כולה, אך יחד עם זאת קיים הכשרון להופיע את חיי הקודש בכל מרחבי החיים מתוך עמל ויגיעה, מתוך חיי הטבע.

יהי רצון שנזכה להשתמש בכוחות אלו בתבונה, באמונה, וביראת שמים לבניין שלם של האומה ובאחדות כל כוחותיה.